

بِسْمِ اللَّهِ
الرَّحْمَنِ
الرَّحِيمِ

حقوق تجارت در پرتو
نظام حقوقی کنونی

مؤلفان: امین حقیقت - علیرضا سوری

انتشارات چتر دانش

● عنوان قراردادی	ایران. قوانین و احکام .Iran. Laws, etc
● عنوان و نام پدیدآور	حقوق تجارت در پرتو نظام حقوقی کنونی/ تدوین امین حقیقت، علیرضا سوری. تهران: چتر دانش، ۱۳۹۸. : ۶۶۷ ص. : ۹۷۸-۶۰۰-۴۱۰-۳۲۳-۷
● مشخصات نشر	فیپا
● مشخصات ظاهری	موضوع
● شابک	موضوع
● وضعیت فهرست‌نویسی	شناسه افزوده
● موضوع	شناسه افزوده
● موضوع	شناسه افزوده
● شناسه افزوده	رده بندی کنگره
● شناسه افزوده	رده بندی کنگره
● رده بندی کنگره	رده بندی دیویی
● رده بندی کنگره	شماره کتابشناسی ملی
● رده بندی دیویی	
● شماره کتابشناسی ملی	

● نام کتاب	حقوق تجارت در پرتو نظام حقوقی کنونی
● ناشر	چتر دانش
● مؤلفان	امین حقیقت - علیرضا سوری
● نوبت و سال چاپ	سوم - ۱۴۰۲
● شمارگان	۱۰۰۰
● شابک	۹۷۸-۶۰۰-۴۱۰-۳۲۳-۷
● قیمت	۳۳۰۰۰۰ تومان

فروشگاه مرکزی: تهران، میدان انقلاب، خم‌نیری‌جاوید(اردبیهشت‌شمالی)، پلاک ۸۸

تلفن مرکز پخش: ۶۶۴۹۲۳۲۷ - تلفن فروشگاه کتاب: ۶۶۴۰۲۳۵۳

nashr.chatr@gmail.com

کلیه حقوق برای مؤلف و ناشر محفوظ است.

سخن ناشر

رشته حقوق با تمام شاخه‌ها و گرایش‌هایش، به‌منزله یکی از پرتطرف‌دارترین رشته‌های دانشگاهی کشور، تعداد فراوانی از دانشجویان علوم انسانی را به‌خود جلب کرده است؛ دانشجویانی که پس از تحصیل، وارد عرصه خدمت شده و در مناصب و جایگاه‌های گوناگون به ایفای وظیفه مشغول می‌شوند.

منابعی که در دانشکده‌های حقوق، مبنای کار قرار گرفته و تحصیل دانشجویان بر مدار آنها قرار دارد، در واقع، مجموعه کتب و جزواتی هستند که طی سالیان متمادی چنان‌که باید تغییر نیافته و خود را با تحولات و نیازهای زمانه هماهنگ نکرده‌اند.

این، درحالی است که نیاز مبرم دانش‌پژوهان به مجموعه‌های پربار و سودمند، امری انکارناپذیر است. به‌این‌ترتیب، ضرورت تدوین کتب غنی و ارزشمند برای رفع نیازهای علمی دانشجویان رشته حقوق و نیز رشته‌های متأثر از آن، باید بیش از گذشته مورد توجه قرار گیرد؛ کتاب‌هایی که روزآمدی محتوای آنها از یک سو و تناسب آنها با نیاز دانش‌پژوهان از سوی دیگر، مورد توجه و لحاظ ناشر و نویسنده، قرار گرفته باشد.

مؤسسه آموزش عالی آزاد چتردانش، در مقام مؤسسه‌ای پیشگام در امر نشر کتب آموزشی روزآمد و غنی، توانسته است گام‌های مؤثری در همراهی با دانشجویان رشته حقوق بردارد. این مؤسسه افتخار دارد که با بهره‌مندی از تجربیات فراوان خود و با رصد دقیق نیازهای علمی دانشجویان، به تولید آثاری همت‌گمارد که مهم‌ترین دستاورد آنها، تسهیل آموزش و تسریع یادگیری پژوهندگان باشد. انتشارات چتر دانش امیدوار است با ارائه خدمات درخشان، شایستگی‌های خود را در این حوزه‌ی علمی بیش از پیش به منحصه‌ی ظهور برساند.

فرزاد دانشور

مدیر مسئول انتشارات چتر دانش

مقدمه مؤلف

علمای بلند پایه حقوق ایران در سال ۱۳۱۱ ه.ش قانون تجارت ایران را با تأسی از قوانین تجارت فرانسه به رشته تحریر درآوردند. از آنجا که در آن زمان روابط تجاری اندک بوده و ساخت و بافت اجتماعی پیچیدگی فعلی را نداشت، این مقررات پاسخگوی نیازهای اقتصادی و اجتماعی زمان خود بود.

در ایران دانشجویان حقوق عمده مطالعات خود را به حقوق مدنی و مباحث فقهی این شاخه از حقوق معطوف می‌دارند، سایر شاخه‌های حقوق و از جمله حقوق تجارت همواره در آموزش و پژوهش‌های حقوقی مغفول گردیده است. از همین روی اولاً در بدو نگارش و تصویب قانون تجارت هیچ‌گاه ادبیات این قانون در فرهنگ حقوقی ایران جایگاه خود را پیدا نکرد و ثانیاً پس از گذشت مدت‌ها و متروک ماندن برخی از قواعد این قانون توجهی به بازنگری اساسی در مقررات تجاری نشد، ثالثاً بسیاری از حقوقدانان، وکلا و قضات برای تفسیر و اجرای مقررات تجاری از قواعد عمومی حقوق مدنی، بدون توجه به مقتضیات خاص تجارت، بهره گرفته و همین امر سبب تفسیرهایی نامنتطب با عرف تجاری شد.

در حقوق تجارت، اصول و قواعد ویژه‌ای وجود دارد که این شاخه از حقوق را از سایر شاخه‌های حقوق، از جمله حقوق مدنی، متمایز می‌سازد. اصل سرعت و امنیت و همچنین توجه به ظاهر اراده اشخاص در مبادلات تجاری سبب نیاز به پیش‌بینی قواعد عمومی مقررات تجاری را دو چندان می‌گرداند. این خلأ در کشورهای دیگر با به‌روزرسانی مقررات همگام با پیشرفت اقتصادی ملل و همچنین بهره‌گیری از رویه قضایی و عرف‌های تجاری داخلی و بین‌المللی مرتفع می‌گردد. متأسفانه نزدیک به یک سده از عمر قانون تجارت ایران گذشته و مقررات فعلی تاب و توان تنظیم روابط پیچیده فعلی تجاری کشور را ندارند. در همین راستا لایحه قانون تجارت در سال ۱۳۸۱ از جانب دولت تهیه و در سال ۱۳۸۴ تقدیم مجلس گردید. در پیچ و تاب مذاکرات لایحه مذکور، تشتت آرا و نظریات برخی از حقوق‌دانان و فقها در راستای منطبق ساختن این مقررات با قواعد نظام سنتی حقوق ایران، امر تصویب این قانون را با چالشی اساسی مواجه می‌سازد.

کتاب حاضر که حاصل بیش از سه سال تلاش برای گردآوری آراء و نظریات استادان حقوق و جمع‌آوری مقررات اخیرالتصویب است، تلاشی است برای آنکه ضمن ارائه قوانین مرتبط با حقوق تجارت، دکترین و رویه قضایی را در ارتباط با موضوعات تجاری هماهنگ ساخته و با جمع مقررات تجاری موجود تفسیری صحیح از قواعد تجاری ارائه نماید. مهمترین ویژگی‌های کتاب حاضر عبارتست از:

۱- شرح تفسیری و توضیح مواد قانون تجارت، لایحه اصلاح قسمتی از قانون تجارت (در ارتباط با شرکت‌های سهامی عام و خاص) و همچنین سایر قوانین اخیرالتصویب نظیر قانون اصلاح قانون صدور چک.

در تفسیر و توضیح مقررات نام‌برده نگارنده سعی بر آن داشته تا از رویه قضایی، دکترین و آراء و نظریات مشورتی و وحدت رویه استفاده کرده و در کشاکش نظریات مشتمت، نظر اصلح را برگزیند.

۲- ارائه درس‌نامه مختصر، جهت جمع بندی مباحث حقوق تجارت مطابق سر فصل‌های دانشگاهی

۳- ایجاد ارتباط میان مقررات قانون تجارت و حل تعارض قوانین اخیرالتصویب و منابع سنتی

۴- استفاده از زبان ساده و جملات کوتاه جهت انتقال راحت‌تر مباحث به خواننده

بی‌شک این اثر نظیر تمامی آثار حقوقی نیازمند ارتقاء و اصلاحات آتی می‌باشد و از همین منظر نگارنده از کلیه استادان و صاحب‌نظران تقاضا دارد، هر گونه انتقاد یا پیشنهادی در راستای بهبود این اثر دارند از طریق ایمیل به اطلاع ما برسانند.

در آخر مراتب تشکر و قدردانی خود را از ریاست محترم مؤسسه چتردانش، جناب آقای دانشور و همچنین استاد گرانقدر جناب آقای بنی‌صدر که در مسیر تألیف و چاپ این کتاب ما را همراهی نمودند، ابراز می‌داریم.

امین حقیقت - علیرضا سوری

تهران - بهار سال ۱۳۹۸

تشکر و قدردانی؛

« ... وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَا أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا »

« ... و هر کس نفسی را زنده کند؛ گویا همهٔ مردم را زنده کرده است. » (مانده ۳۲)

بند بند این کتاب بهانه‌ایست برای تشکر و قدردانی

از فخر خاندان مادری

جناب استاد پروفسور دکتر فریدون عزیزی

علائم اختصاری

- ق.م.....قانون مدنی
ل.ا.ق.ت.....لایحه اصلاحی قانون تجارت
ق.ن.ا.م.م.....قانون نحوه اجرای محکومیت های مالی
ق.ت.....قانون تجارت
ق.ب.ت.....قانون بخش تعاونی اقتصاد جمهوری اسلامی ایران
ق.ن.ا.ا.م.....قانون نحوه انتشار اوراق مشارکت
ق.ب.ا.ب.....قانون بازار اوراق بهادار جمهوری اسلامی ایران
ق.ا.ت.ا.و.....قانون اداره تصفیه امور ورشکستگی
ق.ا.ا.م.....قانون اجرای احکام مدنی
ق.آ.د.م.....قانون آئین دادرسی مدنی
ق.ص.چ.....قانون صدور چک

- قانون تجارت مصوب ۱۳ اردیبهشت ماه ۱۳۱۱ شمسی ۱۰
- آیین نامه مقررات راجع به پلمپ دفاتر تجاری ۲۴
- نظام نامه جدید ماده ۱۹ قانون تجارت مصوب ۱۳۱۱ ۲۵
- آیین نامه دفتر ثبت تجاری مصوب فروردین ۱۳۲۵ ۲۶
- لایحه قانونی اصلاح قسمتی از قانون تجارت مصوب ۱۳۴۷ ۳۱
- آیین نامه اجرای تبصره ماده ۱۴۴ لایحه قانونی اصلاح قسمتی از قانون تجارت مصوب ۲۴ اسفند ماه ۱۳۴۷ درباره نحوه انتخاب بازرس شرکت های سهامی عام مصوب ۱۳۴۹ کمیسیون اقتصاد مجلسین ۱۷۸
- قانون استفاده از خدمات تخصصی و حرفه ای حسابداران ذی صلاح به عنوان حسابدار رسمی مصوب ۱۳۷۲ ۱۸۰
- دستورالعمل مؤسسات حسابرسی معتمد سازمان بورس و اوراق بهادار ۱۸۲
- قانون بازار اوراق بهادار جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۸۴ ۱۹۵
- آیین نامه اجرایی قانون بازار اوراق بهادار جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۸۶ هیئت وزیران ۲۱۲
- دستورالعمل ثبت و عرضه عمومی اوراق بهادار مصوب ۱۳۸۵ شورای عالی بورس و اوراق بهادار ۲۱۵
- قانون نحوه انتشار اوراق مشارکت مصوب ۱۳۷۶ ۲۲۱
- آیین نامه اجرایی قانون نحوه انتشار اوراق مشارکت مصوب ۱۳۷۷ ۲۲۵
- هیئت وزیران ۲۲۵
- قانون راجع به ثبت شرکت ها مصوب ۱۳۱۰ ۲۷۳
- تصویب نامه راجع به مقررات ماده ۸ قانون ثبت شرکت ها مصوب ۱۳۱۱ وزارت دادگستری ۲۷۶

اصلاحات و الحاقات بعدی	۲۷۷
اصلاحیه طرح اصلاحی آیین‌نامه ثبت شرکت‌ها مصوب ۱۳۸۶	۲۸۱
قانون اجازه ثبت شعبه یا نمایندگی شرکت‌های خارجی مصوب ۱۳۷۶	۲۸۴
آیین‌نامه اجرایی قانون اجازه ثبت شعبه یا نمایندگی شرکت‌های خارجی مصوب ۱۳۷۸	۲۸۵
قانون اصلاح قانون صدور چک مصوب ۱۳۹۷	۳۴۲
قانون چک‌های تضمین‌شده مصوب ۱۳۳۷	۳۵۸
قانون راجع به دلالتان مصوب ۷ اسفند ماه ۱۳۱۷	۳۷۳
آیین‌نامه دلالتی رسمی مصوب ۱۳۵۲ شورای عالی بیمه	۳۷۶
قانون اداره تصفیه امور ورشکستگی مصوب ۱۳۱۸	۴۷۲
آیین‌نامه اداره تصفیه امور ورشکستگی مصوب ۱۳۱۸	۴۸۳
آیین‌نامه موادی از قانون تجارت در خصوص تصفیه امور ورشکستگان مصوب ۱۳۱۱	۴۹۶
قانون تجارت الکترونیکی مصوب ۱۳۸۲	۵۰۸
چکیده حقوقی تجارت ۱: کلیات تجار و اعمال تجاری	۵۲۷
چکیده حقوق تجارت ۲: حقوق شرکت‌های تجاری و شرکت‌ها و مؤسسات غیر تجاری	۵۴۸
چکیده حقوق تجارت ۳: حقوق اسناد تجاری	۵۹۷
چکیده حقوق تجارت ۴: حقوق ورشکستگی	۶۳۹
نمایه موضوعی	۶۵۸
فهرست منابع و مآخذ	۶۶۶

قانون تجارت مصوب ۱۳ اردیبهشت‌ماه ۱۳۱۱ شمسی

باب اول: تجار و معاملات تجاری

تعریف تاجر

ماده ۱- تاجر کسی است که شغل معمولی خود را معاملات تجاری قرار بدهد.

- نبودن آن است.
- ۵- هنگامی یک شخص، تاجر محسوب می‌شود که معاملات تجاری را برای خود «اصالتاً» انجام داده باشد، نه برای دیگری و به صورت «نیابتی».
- به همین دلیل اشخاص ذیل تاجر نیستند؛
- الف- قائم مقام تجاری «م ۳۹۵ ق.ت»؛
- ب- خدومه تجارت خانه «بند ۳ م ۳ ق.ت»؛
- ج- شرکاء و سهامداران در شرکت‌های تجاری. «م ۱۵۴ ل.ا.ق.ت»؛
- د- مدیران شرکت‌های تجاری.
- ۶- علی‌رغم اینکه تاجر باید اصیل باشد دلال، حق‌العمل کار و عامل به حکم ماده ۲ قانون تجارت تاجرند. نمایندگان موردنظر در حقوق تجارت عبارتند از:
- الف: دلال؛
- ب: حق‌العمل کار؛
- ج: عامل؛
- د: قائم مقام تجاری.
- از بین این ۴ نوع نماینده، فقط قائم مقام تجاری تاجر محسوب نمی‌شود.
- ۷- مدیران شرکت‌های تجاری گرچه به نمایندگی عمل می‌کنند؛ اما نماینده تجاری محسوب نمی‌شوند و تاجر نیز نیستند.

- ۱- تاجر می‌تواند شخص حقیقی یا حقوقی باشد.
- ۲- نظاماتی که موضوعاتی را به عنوان موضوعات یا امور تجاری صرف نظر از اینکه چه شخصی آنها را انجام دهد؛ تعیین می‌کنند، پیرو نظریه، موضوعی یا مادی هستند؛ بنابراین مواد ۱ و ۲ قانون تجارت پیرو نظریه موضوعی است. در مقابل، نظاماتی که شخص تاجر را محور قرار داده و معتقدند حقوق تجارت به اعمال و اقدامات حرفه‌ای تجاری می‌پردازد پیرو نظریه شخصی یا شکلی هستند. بنابراین ماده ۳ قانون تجارت پیرو این نظریه است.
- ۳- نظام حقوقی ایران در معرفی قلمرو حقوق تجارت مبتنی بر نظریه مختلط است، با این تفصیل که مواد ۱ و ۲ قانون تجارت مبتنی بر نظریه موضوعی یا مادی و ماده ۳ قانون تجارت مبتنی بر نظریه شخصی یا شکلی است.
- ۴- در خصوص شغل باید به سه مؤلفه ذیل توجه نمود:
- الف: شغل باید به منظور کسب درآمد باشد.
- ب: شغل معمولی ملاک است؛ نه لزوماً شغل اصلی شخص، به همین خاطر اگر کارمند دولت خارج از وقت اداری به تجارت بپردازد تاجر محسوب می‌شود.
- ج: معیار تشخیص معمولی بودن شغل، اتفافی

۸- ممنوعیت‌ها در اشتغال به تجارت عبارتند از:

الف: ممنوعیت‌های کلی:

- قضات و سردفتران به‌طور کلی از اشتغال به تجارت ممنوع هستند.

- اشخاص حقوقی که اگرچه به تجارت می‌پردازند؛ اما ساختار آنها مطابق با هیچ‌یک از شرکت‌های تجاری نیست و به‌طور کلی تشکیلات و مؤسسات غیرتجاری موضوع ماده ۵۸۴ ق.ت که از اشتغال به تجارت مطلقاً ممنوع هستند.

ب: ممنوعیت‌های جزئی:

- اشخاص غیرایرانی از اشتغال به دلالتی و کارگزاری بورس ممنوع هستند.

- کارمندان گمرک مجاز به حق‌العمل‌کاری در امور ترخیص گمرک نیستند.

۹- اتباع خارجه اصولاً حق اشتغال به تجارت در ایران را دارا هستند؛ مگر در زمینه‌هایی که ممنوعیت خاصی داشته باشند.

۱۰- اشخاص ممنوع چنانچه به امر تجارت مبادرت نمایند، مرتکب تخلف شده و ضمانت اجرای آن را تحمل می‌کنند؛ ولی عمل ایشان در هر حال تجاری محسوب می‌شود و تکرار آن، ایشان را تاجر می‌نماید و مقررات حقوق

تجارت بر ایشان حاکم می‌گردد.

۱۱- تشکیلات و مؤسسات غیرتجاری که مطابق م ۵۸۴ قانون تجارت مطلقاً از پرداختن به تجارت ممنوع هستند؛ چنانچه مبادرت به امر تجارت نمایند مطابق ماده ۲۲۰ ق.ت شرکت تضامنی محسوب شده و تاجر هستند.

۱۲- در خصوص اشتغال مجبورین به امر تجارت باید توجه داشت که:

اولاً: مجبورین به‌طور کلی از اشتغال به تجارت ممنوع هستند و حتی با نقض این ممنوعیت نیز تاجر محسوب نمی‌گردد زیرا برخورداری از اهلیت یکی از شرایط تاجر بودن است.

ثانیاً با این وجود صغیر ممیز و سفیه با کسب اذن از ولی یا قیم خود می‌تواند به امور تجاری اشتغال یابد.

۱۳- در صورتی که ولی یا قیم برای مجبور تجارت نماید هیچکدام تاجر نیستند. مجبور به علت فقدان اهلیت تاجر نیست و ولی یا قیم نیز از آنجایی که در قالب نمایندگی عمل می‌نماید و مشمول عناوین دلالتی، حق‌العمل‌کاری و عاملی نیست، تاجر تلقی نمی‌گردد.

اعمال تجاری ذاتی

ماده ۲- معاملات تجاری از قرار ذیل است:

- ۱) خرید یا تحویل هر نوع مال منقول به قصد فروش یا اجاره اعم از اینکه تصرفاتی در آن شده یا نشده باشد؛
- ۲) تصدی به حمل و نقل از راه خشکی یا آب یا هوا به هر نحوی که باشد؛
- ۳) هر قسم عملیات دلالتی یا حق‌العمل‌کاری (کمسیون) و یا عاملی و همچنین تصدی به هر نوع تأسیساتی که برای انجام بعضی امور ایجاد می‌شود از قبیل

- تسهیل معاملات ملکی یا پیدا کردن خدمه یا تهیه و رسانیدن ملزومات و غیره.
- ۴) تأسیس و به کار انداختن هر قسم کارخانه مشروط بر اینکه برای رفع حوائج شخصی نباشد؛
- ۵) تصدی به عملیات حراجی؛
- ۶) تصدی به هر قسم نمایشگاه‌های عمومی؛
- ۷) هر قسم عملیات صرافی و بانکی؛
- ۸) معاملات برواتی اعم از اینکه بین تاجر یا غیر تاجر باشد؛
- ۹) عملیات بیمه بحری و غیربحری؛
- ۱۰) کشتی‌سازی و خرید و فروش کشتی و کشتی‌رانی داخلی یا خارجی و معاملات راجع به آنها.

۶- در خصوص اموال منقول مصرح در بند اول این ماده باید توجه داشت که اموال منقول دو دسته می‌باشند؛ دسته اول اموال منقول ذاتی و دسته دوم اموال منقول حکمی که عبارتند از مطالبات، دعای و حقوق ناشی از اموال منقول.

۷- خرید اموال منقول غیر ملموس و اموال منقول حکمی (چنانچه با قصد فروش یا اجاره آنها باشد) نظیر سهام، سهم‌الشرکه، اوراق قرضه یا اوراق مشارکت، حق اختراع، علامت تجاری و به‌طور کلی تمام اموال منقول حکمی یا غیر ملموس از آنجا که از ارکان اصلی ثروت در جامعه هستند، تجارتی محسوب می‌گردند. فروش، اجاره دادن و رهن اموال منقول مشمول بند ۱ نیست.

۸- داشتن قصد فروش یا اجاره در لحظه خرید یا تحصیل باید ملاک تجاری بودن قرار گیرد؛ بنابراین چنانچه شخصی با قصد فروش یا اجاره مال منقولی را ابتیاع یا تحصیل نماید، عمل تجاری انجام داده است هر چند بعداً از فروش یا اجاره آن مال صرف نظر نماید. و بالعکس

۱- اعمال تجارتی در یک تقسیم‌بندی به سه دسته تقسیم می‌شوند:

الف: اعمال تجارتی ذاتی؛

ب: اعمال تجارتی تبعی؛

ج: اعمال تجارتی حکمی؛

۲- انواع اعمال تجارتی ذاتی را نیز می‌توان به ۵ دسته تولیدی، توزیعی، خدماتی، مبادلات دریایی و معاملات برواتی تقسیم نمود.

۳- همچنین به اعتباری دیگر اعمال تجارتی ذاتی به دو دسته ذیل تقسیم می‌شوند:

الف: مستمر یا بنگاهی یا مؤسسه‌ای یا تصدی‌گری

ب: غیرمستمر یا غیربنگاهی یا غیرمؤسسه‌ای یا منفرد

۴- برخی از حقوقدانان اعمال تجارتی ذاتی را به اعمال تجارتی مطلق و حکمی تقسیم کرده‌اند. با این تفصیل که معاملات برواتی و معاملات شرکت‌های سهامی را از جمله اعمال تجاری ذاتی حکمی تلقی می‌نمایند.

۵- منظور از تحصیل اعم است از خرید، حیات مباحات و قبول عقود غیر معوض.

برای رفع حواجج شخصی نباشد و تصدی به عملیات حراجی و تصدی به هر قسم نمایشگاه عمومی نیازمند وجود بنگاه یا دفتری برای اداره کردن تجارت موضوع تصدی و تکرار عمل جهت تحقق تصدی است.

۱۳- واژه تصدی دربرگیرنده دو مفهوم است:
الف: بنگاه یا دفتری برای اداره کردن تجارت

ب: ضرورت تکرار عمل برای تحقق تصدی
۱۴- تصدی به حمل و نقل در بند ۲ ق.ت شامل حمل و نقل اشیاء و اشخاص است. البته باید توجه داشت که هر چند تصدی به حمل و نقل اشخاص نیز تجاری محسوب می‌شود؛ اما روابط حقوقی متصدیان حمل و نقل اشخاص با مشتریانشان بر اساس قانون مدنی و مبتنی بر عقد اجاره اشخاص است.

۱۵- تعریف متصدی حمل و نقل فقط شامل اشخاصی می‌شود که در مقابل اجرت مبادرت به حمل اشیاء می‌نمایند.

۱۶- دلال شخصی است که یکی از دو کار ذیل یا هر دو مورد را انجام می‌دهد:
الف- پیدا کردن مشتری برای فروشنده و معرفی آنها به یکدیگر؛

ب- واسطه‌گری در انجام معامله و تلاش برای قانع کردن طرفین به انعقاد عقد.

۱۷- حق العمل کار کسی است که به نام خود و به حساب دیگری «آمر» معاملاتی کرده و در مقابل حق العمل دریافت می‌کند. به حق العمل کاری کمیسیون و نمایندگی ناقص هم گفته می‌شود.

۱۸- در حق العمل کاری حقوق ناشی از عقد متعلق به آمر است ولی حق العمل کار باید شخصاً تعهدات ناشی از عقد را در برابر طرف معامله انجام دهد. بنابراین حق العمل کار در

چنانچه شخصی بدون قصد فروش یا اجاره مالی را خریداری یا تحصیل نماید؛ اما بعداً به هر دلیلی آن را بفروشد، معامله تجاری انجام نداده است.

۹- خرید یا تحصیل مال غیرمنقول حکمی به قصد فروش یا اجاره نیز تجارتی ذاتی محسوب می‌گردد.

۱۰- چنانچه تصرف موجب تغییر ماهیت عرفی در کالا باشد عمل خرید با قصد فروش یا اجاره تجاری محسوب نمی‌گردد و مشمول عنوان پیشه‌وری خواهد بود. برای مثال کفاشی که چرم، پلاستیک و دیگر اموال منقولی را از بازار عمده‌فروشان تهیه می‌کند، هر چند در لحظه خرید قصد فروش آن اموال را داراست و فی الواقع در عملیات توزیع اموال منقول دست دارد؛ اما از آنجا که نان از عمل خویش می‌خورد تاجر محسوب نمی‌گردد. به عبارت دیگر چنانچه عمده درآمد شخصی که مبادرت به خرید مال منقول نموده است ناشی از تصرفات وی در کالا باشد، عمل وی تجاری محسوب نمی‌گردد و مشارالیه پیشه‌ور است.

۱۱- مطابق ماده ۵۴ لایحه اصلاحی قانون تجارت پذیره‌نویسی و خرید اوراق قرضه عمل تجاری محسوب نمی‌گردد اما مقتضیات تجارت ایجاد می‌نماید که این موارد نیز عمل تجاری محسوب گردد.

۱۲- واژه تصدی ناظر به امور بنگاهی است؛ بنابراین تصدی به حمل و نقل، تصدی به هر نوع تأسیساتی که برای انجام بعضی امور ایجاد می‌شود از قبیل تسهیل معاملات ملکی یا پیدا کردن خدمه یا تهیه و رسانیدن ملزومات، تأسیس و به کار انداختن هر قسم کارخانه که

- مقابل آمر نماینده و در مقابل طرف معامله
اصیل محسوب می‌شود.
- ۱۹- عامل در قانون تجارت ایران تعریف نشده
است.
- برخی از ویژگی‌های عامل عبارتند از:
الف- به نام و حساب خودش معامله می‌نماید.
ب- کالای تولیدکنندگان انحصاری را
خریداری نموده و طبق قیمت و شرایطی
که دارنده حق انحصار معین می‌کند به
اشخاص متقاضی می‌فروشد. پمپ بنزین‌ها،
نمایندگی‌های سایپا و ایران‌خودرو و
آژانس‌های مسافرتی از مصادیق عاملی هستند.
- ۲۰- در جعاله و مضاربه به ترتیب عامل و
مضارب تاجر هستند چرا که این اشخاص
هستند که تجارت را مدیریت می‌نمایند و
صرفاً نماینده نیستند.
- ۲۱- اگرچه معاملات راجع به املاک مطابق
ماده ۴ ق.ت. به هیچ‌وجه تجارتي محسوب
نمی‌گردد؛ اما تصدی به تسهیل معاملات ملکی
تجاری محسوب می‌شود.
- ۲۲- تأسیس و به کار انداختن کارخانه مستلزم
وجود بنگاه یا مؤسسه می‌باشد.
- ۲۳- تأسیس و به کار انداختن کارخانه در
صورتی که برای رفع حوایج شخصی نباشد،
تجاری محسوب می‌گردد.
- ۲۴- منظور از حوایج شخصی در بند ۴، حوایج
تجاری و صنعتی شخص است. به‌طور مثال
چنانچه شخصی که به امر انبوه‌سازی ساختمان
مشغول است، در واحد تولیدی خود بتون
مصرفی خود را برای ساختمان‌هایش تولید
نماید عمل وی در راستای تولید بتون، تجارتي
محسوب نمی‌شود.
- ۲۵- حراجی یک فعالیت بنگاهی است که در
آن کالا به بالاترین قیمت به فروش می‌رسد.
۲۶- در حراجی لزوماً باید مال دیگری به
حراج گذاشته شود.
- ۲۷- منظور از نمایشگاه محیطی است که در
آن کالا یا فعالیتی به نمایش گذاشته می‌شود
و مردم برای دیدن آن هزینه پرداخت می‌کنند.
- ۲۸- تصدی به هر قسم نمایشگاه عمومی
یک فعالیت بنگاهی محسوب می‌گردد.
در نمایشگاه شخص می‌تواند اموال خود یا
دیگری را به نمایش گذارد.
- ۲۹- نمایشگاه اتومبیل مشمول بند ۶ این ماده
نیست زیرا در نمایشگاه اتومبیل صرف نمایش
مطرح نیست و مسئله فروش مطرح است.
بنابراین اگر ماشین متعلق به صاحب نمایشگاه
باشد مصداق بند ۱ این ماده می‌باشد و اگر
ماشین متعلق به دیگری باشد می‌تواند مصداق
دلالی باشد.
- ۳۰- تصدی به نمایشگاه‌های عمومی منوط به
کسب مجوز است.
- ۳۱- عملیات بانکی عمدتاً از قرار ذیل می‌باشد:
الف- سپرده‌پذیری؛
ب- اعطای تسهیلات مالی و وام؛
ج- تنزیل اسناد تجاری و عهده‌دار؛
د- اجاره‌دادن صندوق امانات؛
ه- ضمانت‌نامه گشایش اعتبار اسنادی (L.C)؛
۳۲- بانک‌ها دارای الزامات قانونی ذیل هستند:
الف: به صورت شرکت سهامی عام باشند؛
ب: سهام آنها با نام باشد؛
ج: اساسنامه آنها باید به تأیید بانک مرکزی
باشد؛
د: اساسنامه آنها به تأیید شورای پول و اعتبار
برسد؛

نوده و تجارتي ذاتي تلقی نمی گردد.

۴۰- صدور بارنامه یا قبوض رسمی انبار یا سایر اوراق بهادار مانند سهام و اوراق قرضه نیز تجارتي ذاتي نمی گردد.

۴۱- اعمال تجارتي حکمی در حقوق تجارت عبارتند از:

الف: معاملات برواتي (به حکم بند ۸ م ۲ ق.ت)

ب: معاملات شرکت های سهامی (به حکم ماده ۱۰۲.ا.ق.ت)

۴۲- پرداختن به عملیات بیمه مستلزم اخذ مجوز از بیمه مرکزی و رعایت الزامات قانونی مربوطه است.

۴۳- بیمه عقدی است که به موجب آن یک طرف تعهد می نماید در ازای پرداخت وجه یا وجوه معینی از طرف دیگر در صورت وقوع یا بروز حادثه، خسارت وارده بر او را جبران کرده یا وجه معینی را بپردازد. فعالیت بیمه ای باید در قالب شرکت سهامی عام که کلیه سهام آن به صورت سهام بانام است انجام پذیرد.

۴۴- کشتی سازی ولو برای رفع حوایج شخصی و صنعتی تاجر باشد، تجارتي محسوب می گردد. همچنین صرف اجاره کشتی تجارتي است.

۴۵- صرف خرید یا اجاره کشتی با هر قصدی که باشد، عمل تجاری محسوب می شود.

۴۶- اگرچه کشتی رانی به معنای حمل کالا یا مسافر است و برای تاجر تلقی شدن مطابق ضوابط بند ۲ ماده ۲ ق.ت نیازمند تصدی است؛ اما به طور استثنا کشتی رانی بدون تصدی گری نیز به حکم بند ۱۰ م ۲ ق.ت عملی ذاتاً تجاری است.

۴۷- چنانچه دولت جهت رسانیدن ملزومات

هذ مدیران آن مورد تأیید بانک مرکزی باشد؛ و: فعالیت آنها تحت نظارت بانک مرکزی باشد.

۳۳- با وجود ملی شدن بانک ها، کماکان عملیات آنها معاملات تجاری محسوب می گردد. به طور استثناء فعالیت های بانک مرکزی و وظایف محوله به این بانک جنبه حاکمیتی داشته و تجاری تلقی نمی شود.

۳۴- صندوق های قرض الحسنه را نمی توان بانک تلقی نمود اما از آنجایی که عملیات بانکی را انجام می دهند تاجر می باشند. این نهاد باید برای انجام فعالیت های خود از بانک مرکزی مجوز دریافت نماید.

۳۵- پوشش حقوقی بانک های دولتی باید شرکت سهامی عام که کلیه سهام آن به صورت بانام است، باشد؛ اما پوشش حقوقی بانک های خصوصی یا مؤسسات مالی و اعتباری باید شرکت سهامی عام یا شرکت تعاونی سهامی عام دارای کلیه سهام بانام باشد.

۳۶- پوشش حقوقی صرافی ها باید شرکت تضامنی باشد مگر اینکه کلیه اعضای آن بانک باشند که در این صورت می تواند به صورت شرکت سهامی خاص باشد.

۳۷- معاملات برواتي اعم از صدور، قبولی (برات گیر یا شخص ثالث)، ظهنویسی و ضمانت است که همه این موارد تجارتي تلقی می گردند.

۳۸- معاملات برواتي حکماً تجارتي هستند. «اعمال تجاری حکمی»

۳۹- باید توجه داشت که مطابق بند ۸ ماده ۲ ق.ت صرفاً معاملات مذکور در خصوص برات تجاری تلقی می گردد؛ اما معاملات مرتبط با سفته و چک مشمول معاملات برواتي

د- تصدی به عملیات حراجی (بند ۵ م ۲ ق.ت)؛

ه- تصدی به نمایشگاه عمومی (بند ۶ م ۲ ق.ت).

۵۰- اجاره دادن، فروش، رهن کشتی بر خلاف سایر اموال منقول تجاری ذاتی است.

۵۱- ماده ۵ قانون تملک آپارتمان‌ها یکی از مصادیق اعمال تجاری ذاتی است که در صورت تحقق شرایط مقرر در این ماده در کنار اعمال مندرج در ماده ۲ قانون تجارت یازدهمین مصداق اعمال تجاری ذاتی است.

۵۲- فعالیت در حوزه‌های ذیل مستلزم اخذ مجوز مخصوص (پروانه) می‌باشد:

الف: تصدی به دلالی

ب: حمل و نقل هوایی

پ: نمایش فیلم

ت: تأسیس اموال عمومی

جنگی یک ناوگان حمل و نقل دریایی پیش‌بینی نماید، از آن جایی که این عمل مربوط به امور حاکمیتی است به هیچ عنوان تجاری تلقی نمی‌گردد.

۴۸- هرگاه دولت به منظور رسانیدن ملزومات به جبهه جنگی از کشتی‌های تجاری استفاده کند، قرارداد حمل و نقل برای متصدی آن، عمل تجاری محسوب می‌گردد.

۴۹- معاملات تجاری بنگاهی یا تصدی‌گری عبارتند از:

الف- تصدی به حمل و نقل (بند ۲ م ۲ ق.ت)؛

ب- تصدی به هر نوع تأسیساتی که برای انجام بعضی امور ایجاد می‌شود از قبیل تسهیل معاملات ملکی یا پیدا کردن خدمه یا تهیه و رسانیدن ملزومات و غیره (بند ۳ م ۱ ق.ت)؛

ج- تأسیس و به کار انداختن هر قسم کارخانه مشروط بر اینکه برای رفع حوائج شخصی نباشد. (بند ۴ م ۲ ق.ت)؛

اعمال تجاری تبعی

ماده ۳- معاملات ذیل به اعتبار تاجر بودن متعاملین یا یکی از آنها تجاری محسوب می‌شود:

- ۱) کلیه معاملات بین تاجر و کسبه و صرافان و بانک‌ها.
- ۲) کلیه معاملاتی که تاجر با غیر تاجر برای حوایج تجاری خود می‌نماید.
- ۳) کلیه معاملاتی که اجزاء یا خدمه یا شاگرد تاجر برای امور تجاری ارباب خود می‌نماید.
- ۴) کلیه معاملات شرکت‌های تجاری.

تجارتی دارد به جز اعمالی که ذاتاً غیر تجاری است و به هیچ وجه تجاری تلقی نمی‌گردد.

۳- در مورد تعهدات فرعی که به سبب یک قرارداد و یا رابطه اصلی ایجاد می‌گردند

۱- اعمال تجاری تبعی ذاتاً غیر تجاری هستند؛ ولی به دلیل آن که به وسیله تاجر انجام می‌گیرند، تجاری تلقی می‌شود.

۲- تمام اعمال شرکت‌های تجاری جنبه

حکم ماده ۲ ل.ا.ق.ت همواره تاجر محسوب می‌گردد؛ ولو اینکه موضوع فعالیت آن اعمال تجاری نباشد. بنابراین شرکت سهامی از جمله شرکت‌های تجاری شکلی یا شکلاً تجاری تلقی می‌گردد.

۹- البته با این وجود اعمالی نظیر معاملات اموال غیرمنقول که به هیچ وجه تجاری محسوب نمی‌گردند حتی اگر توسط شرکت‌های سهامی انجام گیرند؛ تجاری تلقی نمی‌شوند.

۱۰- سایر شرکت‌ها به جز شرکت تعاونی که عبارتند از:

- شرکت با مسئولیت محدود؛

- شرکت تضامنی؛

- شرکت نسبی؛

- شرکت مختلط سهامی؛

- شرکت مختلط غیرسهامی.

فقط در امور تجاری قابل تأسیس هستند و از جمله شرکت‌های تجاری موضوعی یا موضوعاً تجاری محسوب می‌گردند؛ بنابراین شرکت‌های مذکور به اعتبار قالب و پوشش حقوقی همواره تجاری هستند.

۱۱- شرکت تعاونی، هم در امور و موضوعات تجاری و هم در امور و موضوعات غیر تجاری قابل ثبت و تأسیس است و در هر دو صورت تجاری است.

۱۲- معاملات سفته و چک در صورتی که بین تاجر و برای حوائج تجاری باشد تجاری تبعی محسوب می‌گردد.

(نظیر سفته، چک، وثیقه و ضمانت)، چنانچه تعهدات اصلی واجد وصف تجاری باشند، این تعهدات فرعی نیز تجاری تلقی می‌شوند.

۴- ماده ۳ قانون تجارت که اعمال تاجر را به واسطه آنکه توسط تاجر انجام می‌گردد تجاری دانسته است، نشان از پیروی از سیستم شخصی در شناسایی تاجر دارد.

۵- شرایط ذیل برای اینکه معامله‌ای تبعاً تجاری تلقی شود، لازم است:

- جزء اعمال تجاری ذاتی نباشد؛

- موضوع معامله مال غیرمنقول نباشد؛

- عمل تجاری تبعی نباید از جمله ایقاعات یا اعمال مادی محض (که در آن انشاء وجود ندارد) باشد.

۶- علی‌رغم ظاهر بند ۱ در صورتی که دو طرف معامله‌ای تاجر باشند، اگر معامله برای رفع حوائج تجاری باشد؛ تجاری تبعی محسوب می‌گردد.

۷- در صورتی که یکی از طرفین تاجر نباشد، فقط وقتی معامله تجاری تبعی است که ثابت شود معاملات مربوطه به امور تجاری و برای رفع حوائج تجاری تاجر است.

۸- شرکت‌های تجاری از منظر تجاری بودن موضوع یا قالب به دو دسته تقسیم می‌گردند:

- شرکت‌های موضوعاً تجاری (یا شرکت‌های تجاری موضوعی)

- شرکت‌های شکلاً تجاری (یا شرکت‌های تجاری شکلی)

شرکت‌های سهامی جزء دسته دوم است و می‌تواند در موضوعات و امور تجاری و غیرتجاری ثبت و تأسیس شود. این شرکت به

غیر تجاری بودن معاملات غیر منقول

ماده ۴- معاملات غیر منقول به هیچ وجه تجاری محسوب نمی شود.

- ۱- اگرچه معاملات غیر منقول به هیچ وجه تجاری محسوب نمی شود؛ اما دلالتی و حق العمل کاری معاملات غیر منقول و همچنین بیمه اموال غیر منقول تجاری تلقی می گردد.
- ۲- استثنائاً به موجب ماده ۵ قانون تملک آپارتمانها؛ اشخاص حقوقی که به منظور ساخت و فروش آپارتمان ایجاد شده اند تاجر محسوب می گردند.
- ۳- حکم این ماده صرفاً شامل اشخاصی حقوقی (شرکت های موضوع ماده ۲۰ قانون تجارت) است.
- ۴- فعالیت شرکت های موضوع ماده ۵ ق. تملک آپارتمانها ذاتاً تجاری است.
- ۵- معاملات اموال غیر منقول حتی اگر توسط شرکت سهامی انجام شود، چنانچه مشمول حکم ماده ۵ قانون تملک آپارتمانها نباشد، تجاری تلقی نمی شود.
- ۶- ماده ۵ قانون تملک آپارتمانها مقرر داشته است که: «انواع شرکت های موضوع ماده ۲۰ قانون تجارت که به قصد تجارت ساختمان خانه و آپارتمان و محل کسب به منظور سکونت یا پیشه یا اجاره یا فروش تشکیل می شود از انجام سایر معاملات بازرگانی غیر مربوط به کارهای ساختمانی ممنوعند».

اماره تجاری بودن کلیه معاملات تجار

ماده ۵- کلیه معاملات تجار تجاری محسوب است؛ مگر اینکه ثابت شود معامله مربوط به امور تجاری نیست.

- ۱- با توجه به ماده ۵ ق. ت، هرگاه حداقل یکی از طرفین معامله تاجر باشد، دادگاه اماره را بر

باب دوم: دفاتر تجاری و دفتر ثبت تجاری

فصل اول: دفاتر تجاری

ماده ۶- هر تاجر به استثنای کسبه جزء، مکلف است دفاتر ذیل یا دفاتر دیگری را که وزارت عدلیه به موجب نظامنامه قائم مقام این دفاتر قرار می دهد داشته باشد:

۱) دفتر روزنامه؛

۲) دفتر کل؛

۳) دفتر دارایی؛

۴) دفتر کبیبه.

۲- تنها دفتری که توسط تاجر امضاء می شود دفتر دارایی است.

۳- در صورتی که کسبه جزء علی رغم عدم تکلیف به نگهداری دفاتر تجاری دارای دفتر تجاری باشند دفاتر مذکور مطابق مقررات این بخش قابل استناد هستند.

۱- دفاتر تاجر به جز دفتر کبیبه توسط نماینده اداره ثبت در صفحات اول و آخر امضاء می شود بنابراین این دفاتر هم سند رسمی (صفحات اول و آخر) و هم سند عادی (سایر صفحات) هستند. اما به صورت مطلق دفاتر تجار اسناد عادی هستند.

دفتر روزنامه

ماده ۷- دفتر روزنامه دفتری است که تاجر باید همه روزه مطالبات و دیون و داد و ستد تجاری و معاملات راجع به اوراق تجاری (از قبیل خرید و فروش و ظهرنویسی) و به طور کلی جمیع واردات و صادرات تجاری خود را به هر اسم و رسمی که باشد و جوهی را که برای مخارج شخصی خود برداشت می کند در آن دفتر ثبت نماید.

دفتر کل

ماده ۸- دفتر کل دفتری است که تاجر باید کلیه معاملات را لا اقل هفته ای یک مرتبه از دفتر روزنامه استخراج و انواع مختلفه آن را تشخیص و جدا کرده هر نوعی را در صفحه مخصوصی در آن دفتر به طور خلاصه ثبت کند.

دفتر دارایی

ماده ۹- دفتر دارایی دفتری است که تاجر باید هر سال صورت جامعی از کلیه دارایی منقول و غیرمنقول و دیون و مطالبات سال گذشته خود را به ریز ترتیب داده در آن دفتر ثبت و امضاء نماید و این کار باید تا پانزدهم فروردین سال بعد انجام پذیرد.

دفتر کپیه

ماده ۱۰- دفتر کپیه دفتری است که تاجر باید کلیه مراسلات و مخابرات و صورت حساب‌های صادره خود را در آن به ترتیب تاریخ ثبت نماید. تبصره- تاجر باید کلیه مراسلات و مخابرات و صورت حساب‌های وارده را نیز به ترتیب تاریخ ورود مرتب نموده و در لفاف مخصوصی ضبط کند.

اوصاف شکلی دفاتر تجاری

ماده ۱۱- دفاتر مذکور در ماده ۶ به استثنای دفتر کپیه قبل از آنکه در آن چیزی نوشته شده باشد به توسط نماینده اداره ثبت (که مطابق نظام‌نامه وزارت عدلیه معین می‌شود) امضاء خواهد شد. برای دفتر کپیه امضاء مزبور لازم نیست ولی باید اوراق آن دارای نمره ترتیبی باشد. در موقع تجدید سالیانه هر دفتر مقررات این ماده رعایت خواهد شد. حق امضاء از قرار هر صد صفحه یا کسور آن دو ریال و به علاوه مشمول ماده ۱۳۵ قانون ثبت اسناد است.

۱- دفاتر تجاری باید دارای اوراق مرتب باشند	کشیده باشند.
و کلیه معاملات در آنها به ترتیب تاریخ ذکر گردد.	۳- صفحات اول و آخر دفاتر تجاری باید توسط نماینده اداره ثبت امضاء گردد.
۲- دفاتر باید دارای نمره ترتیبی و قیطان	

اوصاف قانونی دفاتر تجاری

ماده ۱۲- دفتری که برای امضا به متصدی امضا تسلیم می‌شود باید دارای نمره ترتیبی و قیطان کشیده باشد و متصدی امضا مکلف است صفحات دفتر را